

Vlaemsch Schouwburg op de Stads-Hal te Diest,

Gegeven door de Vlaemsche Tooneelkundige
Maetschappy onder de zinspreuk HET VERMAEK,
op zondag den 21 December 1851.

PROGRAMMA.

Op algemeen verzoek Keizer Karel en den Ber-
chemschen Boer. Blyspel met zang in 2 bedryven.

PERSOONEN.

Keizer Karel. — Maria, zyne dochter. — Pieter
van Eexken, boer. — Lysje zyne dochter. — Frans
zynen knecht. — Een deurwaerder en Hovelingen.

VAN DER SNIK, kapitein der Burgerwacht,
Historisch Klugtspeel met zang in een bedryf.

Van der Sniek oud kleerkooper. — Genoveva zy-
ne vrouw. — Andreas Huisschilde. — Corporael
Vleurinke. — Wagter.

ORDER DER VERTOONINGEN.

1° Van der Sniek. 2° Keizer Karel.

De personen zyn alle liefhebbers dezer stad.

Pryzen der Plaetsen. — 1° plaets 60 en de 2°
plaets 40 centimen. — Den bureau zal open zyn
van half zes om ten zes uren te beginnen.

Omstreeks 1830 was er in Vlaanderen (en meer bepaald in Gent) een reactie losgekomen tegen de import van Franse en Duitse toneelstukken. Onder impuls van enkele "taalminnaren", waaronder Jan-Frans Willems, vader van de Vlaamse Beweging en stichter van de "Maetschappij ter bevordering der Nederduitsche Tael- en Letterkunde" (1836), zou er weldra een kentering intreden die de Vlaamse hergeboorte tot stand bracht. Willems zag als geen ander het belang in van een eigen toneelleven als een van de voornaamste factoren van de Vlaamse cultuurontwikkeling. Hij ijverde voor een eigen Vlaams repertoire en verklaarde de oorlog aan de toenmalige "Kotzebue-verering".

Zowel te Gent, Antwerpen als Brussel werd een ganse reeks Vlaamse toneelschrijvers actief, die ijverden voor de ontwikkeling van een eigen dramatiek.

De meest markante onder hen is ongetwijfeld Hippoliet Van Peene, een Gentse dokter die niet minder dan zestig stukken schreef, waaronder waren meer dan veertig blijspelen en kluchten, meestal gepaard gaande met zang. (Tijdens de negentiende eeuw was er overigens geen toneelopvoering denkbaar zonder muziek. Op vele plaatsen sprak men van een "konzeir" eerder dan van een toneelspel. Het programma bestond doorgaans uit een drietal muziekwerkjes van pot-pourri tot polka, afgewisseld met twee of drie toneelstukjes.)

Zoals Conscience zijn volk leerde lezen, is het de verdienste geweest van Hippoliet Van Peene om Vlaanderen een eigen dramatische kunst te schenken.

Van Peene was een merkwaardige figuur. Gesproten uit de Franstalige burgerij, was hij, zoals zijn vader en zijn oom, gebeten door de toneelmicrobe. Hij beheerste als geen ander de toneeltechniek van de Franse vaudevilleauteurs (Scribe), die hij op een meesterlijke manier toepaste in zijn vele blijspelen en kluchten, een genre waarin hij uitblonk.

Zijn eerste grote succes werd "Keyzer Karel en den Berchemse boer", een Vlaamse vaudeville, die voor het eerst werd opgevoerd op 31 januari 1841 te Gent. Van dan af volgden de successtukken elkaar in een recordtempo op.

Het toenmalige toneelpubliek kon maar niet genoeg krijgen van Van Peenes blijspelen die bol stonden van koddige, boertige oerechte Vlaamse situaties, waarin telkens de Vlaamse openhartigheid verheerlijkt werd en de Fransgerichte na-aperij in het belachelijke werd getrokken. Voor zover we hebben kunnen nagaan, heeft het Vlaams Toneel tussen 1851 en 1890 niet minder dan veertien stukken van hem opgevoerd. Zelfs later, in 1907, werden in de Hallezaal nog twee stukken van Van Peene opgevoerd!

Het talent en het dynamisme van Hippoliet Van Peene was toonaangevend voor een hele plejade van Vlaamse toneelschrijvers, die de toneelverenigingen gedurende de daaropvolgende decennia zouden voorzien van de nodige speeltteksten.

De producties van onze Vlaamse toneelauteurs waren op zijn minst indrukwekkend wat de kwantiteit betreft. Artistiek en inhoudelijk

stonden de toenmalige toneelstukken echter op een laag peil. Vele werken waren immers kopiewerk naar Frans model, en ze waren al te dikwijls afgestemd om effect te maken bij het (per definitie) volks en naïef publiek.

Aangezien het nooit voldane publiek steeds nieuwe en "betere" stukken verlangde, was het niet verwonderlijk dat de meeste toneelstukken geen lang leven beschoren waren.

Aan Hippoliet Van Peene, Karel Onderreet, Pieter Geiregat, Rosseels, Destanberg, Block en hun tijdgenoten komt de eer toe de aloude rederijderskamers nieuw leven te hebben ingeblazen en aldus in dit land van Landjuwelen en Hagespelen een schone traditie weer levend te hebben gemaakt, namelijk het volkstoneel.

Tussen 1840 en 1850 onstonden er in Vlaanderen tientallen toneelgezelschappen, en overal te lande werden er toneeltornooien ingericht dat het een lieve lust was.

Het is in diezelfde periode dat te Diest het Vlaams Toneel werd opgericht. In het officieel verslag over de stadszaken (1847-1848) lezen we dat het de bedoeling is van de vereniging om "de Vlaamsche letteroeffening uyt te breyden en om aen het publiek, jaerlijks, eenige vermaekelijke, avond verdrijven te verschaffen." Het ligt voor de hand dat, in navolging van de andere steden, ook te Diest de heropleving van het toneel grotendeels toe te schrijven was aan de populariteit van de toenmalige melodrama's, komedies en romantische drama's, bij voorkeur opgevoerd door lokale acteurs en afgestemd op een eigen publiek.

Een ander element dat zeker gespeeld heeft bij de oprichting van de vereniging, is het feit dat de liberalen bij de gemeenteraadsverkiezingen van 5 oktober 1848 de meerderheid behaalden.

Het dient te worden gezegd dat de liberalen de beoefening van de toneelkunst aanmoedigden en bevorderden. Van kerkelijke zijde werd toneel eerder met een scheef oog bekeken. Hoewel men te Diest niet kon spreken van een uitgesproken tegenkanting, werd toneel bijwonen en zeker spelen ten zeerste afgeraden.

Niettegenstaande het Diestse stadsbestuur samengesteld was uit Franstalige raadsleden, was zij het Vlaams Toneel niet vijandig gezind, maar in tegenstelling tot de Franstalige "Société dramatique" moest zij in de beginfase niet rekenen op enige financiële steun. Integendeel, want in hetzelfde "Rapport sur l'administration et la situation des affaires de la ville de Diest" van 1847-1848 staat vermeld dat ze de toelating kreeg "om in de zaal der Halle eenige toneelstukjes op te voeren" en dat ze "in den Winter 1847-1848 hun eerste opvoering ten beste gaven". Het was in die tijd niet uitzonderlijk dat een vereniging wiens leden meestal uit de kleine middenstand kwamen, liefdadigheidsfeesten inrichtte, waarvan de opbrengst naar "den armen" ging.

Men mag aannemen dat omstreeks 1850 meer dan een kwart van

de Diestse bevolking werd gesteund door het "Bureel van Weldadigheid". Maar aangezien de middelen van de gemeente ontoereikend waren om de nood te lenigen, werd er geregeld een beroep gedaan op de diverse verenigingen van de stad. Om te beletten dat de armen het geld zouden verbrassen, werd de steun meestal in de vorm van voedsel verleend.

Zelfs de in Diest gelegerde militairen speelden "een stukske comedie" voor het goede doel, zoals blijkt uit een artikeltje uit "Den Demerbode" van 1 mei 1847.

"Deze week zijn in de kazerne, door het armbestuer uitgedeeld de laetste brooden gebakken van den opbrengst der tooneelkundige vertooningen dezès winters door de heren onderofficieren van het tweede linie regiment alhier in garnizoen. De gezaemlijke uitdeelingen door de weldadige heeren gedaen beloopèn op 560 brooden en 120 franken in geld."

In de aanvangsfase kwam de "Maetschappij der Fransche Tooneelkunde" het Vlaams Toneel ter hulp met hun "theater en effecten" waarover ze, tegen zekere voorwaarden, mochten beschikken. (Vermoedelijk ging het hier om decorstukken en verlichtingsapparatuur.)

Maar reeds in december 1849 werd het Vlaams Toneel gedwarsboomd door het Fransch Tooneel dat hen het gebruik van "Theater" en zaal ontzegde. Het Vlaams Toneel wendde zich tot het stadsbestuur met het verzoek de Hallezaal te mogen gebruiken om er hun eigen "theater" op te stellen. De brief werd ondertekend door "...Overdul... presid.. - F. Alen. - L. Tielens. - Ed. Elen. - J. Van de Cruys. - R. Bonnijns. - A. Dillens. - Bonnijns".

Zoals we kunnen opmerken, was de eerste voorzitter van het Vlaams Toneel de heer Overdulve. Bij vorige gelegenheden bestond er twijfel over de juiste schrijfwijze van zijn naam, maar na raadpleging van de bevolkingsregister kunnen we met zekerheid stellen dat het hier gaat om Nicolas Overdulve.

* * *

In 1948 schilderde de Diestse
kunstschilder War Macken
het portret van de eerste voorzitter
Nicolas Overdulve.

Nicolas Overdulve

Nicolas Overdulve (°±17/05/1800 - + 09/01/1859) werd geboren in Brouwershaven, een klein dorpje in het Zeeuwse Schouwen, eens een doorvoerhaven van het Delftse bier. Nadat hij weduwnaar was geworden, zakte hij naar Antwerpen af, waar hij Maria-Theresia Schampaert huwde en waarmee hij vijf kinderen kreeg. De jongste dochter, Marie-Josephine, werd in 1845 te Diest geboren. Aangezien zijn vorige dochter Marie-Livine Rebecca in 1844 in Antwerpen werd geboren, gaan we ervan uit dat Overdulve omstreeks 1845 in Diest is komen wonen.

Nicolas Overdulve, alias Overdul, stond ingeschreven als "boutiquier" (of anders gezegd als herberghouder) en hij woonde op de Botermarkt.

Het is (hoogst) eigenaardig dat een "Hollander", die pas enkele jaren in Diest woonachtig is, eind 1847 werd verkozen tot president van de nieuw opgerichte toneelvereniging. Was het omdat hij als herberghouder zekere voordelen kon bieden aan de vereniging, of had hij misschien tijdens zijn verblijf in Antwerpen toneelervaring opgedaan bij een van de talrijke kringen die de stad rijk was? Ervaring die een beginnende groep best kon gebruiken? Wij weten het niet.

Nicolas Overdulve overleed "in zijne woning gestaen buyten de lovensche poort, oud achtenvijftig jaeren, zeven maenden en veertien daegen" (Akte van overlijden van 10 januari 1859).

* * *

In het "Rapport sur l' Administration et la situation des affaires de la ville de Diest" over het jaar 1849-1850 staat vermeld: "Il existe en notre ville une société connue sous le nom de "Société dramatique" dont les représentations attirent dans les longues soirées d' hiver un nombreux auditoire."

Hier moet het wel over het Vlaams toneel gegaan hebben, aangezien de Franstalige "Société dramatique" haar voorstellingen veeleer gaf voor haar leden die deel uitmaakten van een selecte (lees: Franssprekende) groep.

Het officiële "Rapport sur ..." noteert over het jaar 1850-1851: "Le nombre des sociétés d' agrément n'a pas changé depuis notre précédent rapport. - La société dramatique a pendant l' hiver dernier continué ses intéressantes représentations; nous avons remarqué avec une vive satisfaction les progrès que font plusieurs de ses membres ainsi que le véritable talent dont quelques uns d'entre eux ont fait preuve sur la scène. Elle est pendant la même époque venue au secours de nos ouvriers sans ouvrage et une représentation dramatique organisée par ses soins a produit une somme d' environs 500 francs qu' elle a fait distribuer aux plus nécessiteux en pains et en habillements."

In 1851-1852 vermeldde het “Rapport sur ...” aangaande de Maatschappij der Vlaamsche Tooneelkunde: “Il existe en notre ville deux sociétés dramatiques, l’ une donne ses représentations en français, la seconde en flamand. Celle-ci a représenté différentes pièces le courant de cet hiver; diverses circonstances en ont empêché l’ autre”.

La salle de spectacle ayant reçu une autre destination, il est malheureusement à craindre que les représentations dramatiques ne soient forcément interrompues en notre ville, au moins momentanément.” In 1850 was nog een deel van de Hallezaal verhuurd aan acht beenhouwers die er hun verkoopstand hadden. Verder was er brandweermateriaal ondergebracht. De overige ruimte werd ingenomen door de feestzaal en de Academie voor Tekenen en Architectuur.

Maar in 1852 werden, met staatstoelage, inwendige verbouwingen uitgevoerd aan de stadshalle. In 1853 werden de vroegere feestzaal en de eerste verdieping ingenomen door het stadscollege en de Academie voor Schilderkunst en Architectuur. Het stadsrapport van 1852-1853 besluit “que les deux sociétés dramatiques se sont trouvées dans l’ impossibilité de continuer leurs représentations.”

In 1855 verhuisden de in de Bogaerdenkazerne gekazerneerde troepen naar de pas voltooide Citadel. Zo bekwam het Vlaams Toneel de voorlopige toelating van de gemeenteraad om haar voorstellingen te geven in “la salle qui longe la rue, au rez-de-chaussée”, op voorwaarde er een vertoning te geven ten voordele van de armen van de stad.

Een afbeelding van de Bogaerdenkazerne, die gelegen was in de huidige Begijnenstraat.

Deze voorstelling bracht 397 frank en 40 cent op.

Zoals elders in Vlaanderen werd ook te Diest het Franstalige toneel bevoordeligd door het toekennen van een jaarlijkse subsidie, terwijl de Vlaamse vereniging daarentegen extra voorstellingen moest geven ten voordele van de armen van de stad.

Het verblijf in de Bogaerdenkazerne was echter van korte duur, want in 1859 ondernam het stadsbestuur stappen om de kazerne opnieuw over te dragen aan het leger.

Aangezien de militaire overheid echter geen haast had om dit gebouw terug te betrekken, is het goed mogelijk dat het Vlaams Toneel de daaropvolgende jaren zijn activiteiten daar toch heeft kunnen verderzetten.

In het stadsverslag van 16 september 1865 werd melding gemaakt van een aanvraag door het "Vlaemsche Tooneel" om haar voorstellingen in de Hallezaal te mogen geven zodra de nieuwe feestzaal in gebruik werd genomen.

Deze aanvraag werd gunstig onthaald, want in 1866 hernam de vereniging haar voorstellingen in de vernieuwde feestzaal.

Het schepencollege gaf hierop een gunstig advies, zodat het Vlaams Toneel vanaf 11 maart 1866 haar voorstellingen onafgebroken in de Hallezaal hield.

In het stadsrapport van 1865-1866 lazen we twee zaken. Ten eerste had het Vlaams Toneel een brief gericht aan het stadsbestuur, waarin de toelating werd gevraagd om op te treden in de vernieuwde Hallezaal, die op dat ogenblik (1865) in restauratie was. Ten tweede lazen we, en het moet hier zeker worden gesitueerd in de periode 1866, dat het Vlaams Toneel herbegonnen was met het geven van voorstellingen in de vernieuwde feestzaal van de Hallezaal.

Verder staat nog vermeld: "Un nombreux public est venu applaudir chacun de ses représentations composées de comédies et de vaudevilles qui ont été joués avec entrain, avec ensemble et beaucoup de perfection."

We twijfelen er sterk aan dat er een periode van inactiviteit zou zijn geweest tussen 1859 en 1865. In dat geval zou de vereniging niet zo goed voor de dag zijn gekomen bij haar wederoptreden begin 1866.

Hetzelfde rapport maakt verder melding van een subsidie toegekend door de staat. "Nous avons vivement appuyé la demande de subside que cette société a adressée aux autorités supérieures et une somme de 300 fr. lui a été alloué."

In 1860 werd bij Koninklijk Besluit een premiestelsel in het leven geroepen. Het voorzag in een toelage voor de auteurs van

toneelwerken en muziekstukken, met daarbij een stelsel van steungelden voor de verenigingen die een stuk voor het eerst opvoerden.

Het is dus niet te verwonderen dat het aantal toneelverenigingen in een tijdsspanne van tien jaar verdrievoudigde. Bovendien werden vele "geprimeerde" stukken slechts eenmaal opgevoerd omdat er een premie aan vastzat.

Omdat kleine steden (zoals Diest) slechts 50 tot 150 frank per gesubsidieerd stuk ontvingen, heeft het Vlaams Toneel tijdens het seizoen 1865-1866 minstens twee stukken opgevoerd die in aanmerking kwamen voor een staatspremie.

Ook tijdens het seizoen 1866-1867 ontving het Vlaams Toneel 350 frank staatssubsidie!

*